

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 25 Volume: 6 Issue: 25

-Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU Armağanı-

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BEREKET ZADE ÇEŞMESİ
BEREKET ZADE FOUNTAIN

İstanbul Muhipleri Cemiyeti
Çeviren: Mehmet YAVUZ*

Öz

1912 yılında İstanbul'da, İstanbul'un güzelliklerini ve eski eserlerini tanıtp korumaya yönelik olarak "İstanbul Şehri Muhipleri Cemiyeti" kurulmuştur. Cemiyetin tüzüğü 1912 yılında, umumi raporu ise 1913 yılında Fransızca olarak yayınlanmıştır. Aynı cemiyet daha sonraki yıllarda önce Charles Diehl tarafından yazılan "Les Amis de Stanboul" başlıklı dört sayfalık Fransızca bir yazı, arkasından da Galata'da bulunan Bereket Zade Çeşmesi'nin onarımı münasebeti ile ilgili ki bu onarım da yine aynı cemiyetin çabalarıyla gerçekleştirilmişti, bir kitapçık yayınlamıştır. İstanbul'da basılan bu kitapçığın sol kısmı Fransızca, sağ kısmı Osmanlıcadır.

Bu çalışmada transkripsiyonu yapılan Osmanlıca ana metin on sayfa olup, bu metinde günümüzde Galata'da Kuledibi Meydanı'nda Büyükhendek Caddesi ile Fırçacı Sokağı'nın kesiştiği noktada bulunan Bereket Zade Çeşmesi çeşitli yönleri ile tanıtmakta ve süsleme tarzı üzerinde birtakım değerlendirmeler yapılmaktadır.

Özellikle Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) Dördüncü Şube Müdürü Mehmet Ziya Bey tarafından çeşme ile ilgili yapılan mütalaa/değerlendirme "Batılılaşma Dönemi" Türk sanatında sıklıkla karşımıza çıkan bitkisel süslemenin karakteristik özellikleri ve kökeni hakkında monografik nitelikte bilgiler verir ki bunların günümüzde de güzel sanatlarla ilgilenen kesimlerin dikkatini çekeceği muhakkaktır.

Anahtar Kelimeler: Bereketzade, Çeşme, Türk Sanatı, Süsleme, Tezyinat.

Abstract

The year of 1912 witnessed the establishment of the Society of Friends of Istanbul, which aimed to preserve the beauties and historical monuments of the city. The first charter of this establishment was declared in 1912 and a public report in French followed in 1913. On behalf of the Society of Friends of Istanbul, Charles Diehl also published an essay entitled "Les Amis de Stanboul" and a report about the restoration of the Bereket Zade Fountain in Galata district in subsequent years. This report indicates that the restoration of this fountain was undertaken by the support of the Society of Friends of Istanbul. This report is bilingual, left page being in French and the right page being in Ottoman Turkish.

This study first introduces the transcription of the Ottoman Turkish text which is of ten pages. This report provides us with useful information on the Bereket Zate Fountain which is located at the junction of the Büyükhendek and Fırçacı Streets in the Kuledibi

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi-Sanat Tarihi Bölümü, 61080 Trabzon/Türkiye.
E.Mail: mmtyavuz@hotmail.com

Square of the Galata district. Information on various aspects of this fountain such as architectural features and ornaments can be drawn from this report.

The comments of Mehmet Ziya Bey, who was the director of the fourth branch of the Ministry of Education, on the fountain is particularly valuable, as he provides us with important information on the floral decorations on the monument which are a clear reflection of the Westernization Period in Turkish art.

Keywords: Bereketzade, Fountain, Turkish Art, Ornament.

Ön Bilgi

1912 yılında İstanbul'da, İstanbul'un güzelliklerini ve eski eserlerini tanıtip korumaya yönelik olarak "İstanbul Şehri Muhipleri Cemiyeti" (Eyice, 2003: 236) kurulmuştur. Cemiyetin tüzüğü 1912 yılında, umumi raporu ise 1913 yılında Fransızca olarak yayınlanmıştır (Ek. 15, 16).

Aynı cemiyet daha sonraki yıllarda önce Charles Diehl tarafından yazılan "Les Amis de Stanboul" başlıklı dört sayfalık Fransızca bir yazı¹, arkasından da Galata'da bulunan Bereket Zade Çeşmesi'nin onarımı münasebeti ile ilgili ki bu onarım da yine aynı cemiyetin çabalarıyla gerçekleştirilmişti, bir kitapçık yayınlamıştır². İstanbul'da basılan bu kitapçığın sol kısmı Fransızca sağ kısmı Osmanlıcadır (Ek. 3, 4).

Kitapçığın Fransızca kısmının altında Jos. Pinkas adı bulunur ve ana metnin önünde Bereket Zade Çeşmesi'ne ait iki fotoğraf yer alır. Bunlardan ilki onarım öncesine aittir ve çeşme üzerinde koruma saçağı/örtüsü yoktur. İkinci fotoğraf ise onarım sonrasına aittir ve üstünde iki demir ayakla desteklenen bir koruma saçağı/örtüsünün yapılmış olduğu görülür. Fotoğrafın altında Fransızca ve Osmanlıca olarak "Bereket Zade Çeşmesi'nin İstanbul Muhipleri tarafından tamirinden sonraki hali" yazılıdır (Ek. 1, 2).

Kitapçığın Osmanlıca olan kısmının altında yazar ismi yoktur ve kapakla birlikte, toplam on iki sayfadır. Bu sayfaların ilki kapak şeklindedir ve üzerinde, başta; "İstanbul Şehri Muhipleri Cemiyeti", ortada "Bereket Zade çeşmesi", altta ise "Agob Matteosian Matbaası Dersaadet" yazılıdır. İkinci sayfasında ise çeşmenin onarım öncesine ait bir fotoğraf bulunmaktadır (Ek 4).

Osmanlıca ana metin on sayfa olup, bu metinde günümüzde Galata'da Kuledibi Meydanı'nda Büyükhendek Caddesi ile Fırçacı Sokağı'nın kesiştiği noktada bulunan (Barışta, 1989: 1, 10-15.; Ödekan, 2003: 156) Bereket Zade Çeşmesi çeşitli yönleri ile tanıtmakta ve süsleme tarzı üzerinde birtakım değerlendirmeler yapılmaktadır.

Özellikle Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) Dördüncü Şube Müdürü Mehmet Ziya Bey tarafından çeşme ile ilgili yapılan mütalaa/değerlendirme "Batılılaşma Dönemi" Türk sanatında sıklıkla karşımıza çıkan bitkisel süslemenin karakteristik özellikleri ve kökeni hakkında monografik nitelikte bilgiler verir ki bunların günümüzde de güzel sanatlarla ilgilenen kesimlerin dikkatini çekeceği muhakkaktır. Bu düşünceden hareketle söz konusu olan kitapçıkta yayınlanan Osmanlıca metnin transkripsiyonunu yaparak Osmanlıca orijinal metinle birlikte tekrar yayınlamayı düşündük (Ek. 5-14).

Osmanlıca metnin transkripsiyonu yapılırken³ Türkçe sadeleştirilmesi yapılmamıştır. Fakat okuyucuya kolaylık sağlamak maksadı ile günümüzde yaygın olarak kullanılan

¹ PA.AA. (Politisches Archiv des Auswärtigen Amts) Konstantinopel 402, 1917.

² Söz konusu bu kitapçıkla, 2011 yılı başında Berlin'de, DAAD (Alman Akademik Değişim Servisi)'nin destekleri ile yaptığımız arşiv çalışmaları sırasında karşılaşılmış ve bir kopyası alınmıştır. Kaynak; PA.AA. Konstantinopel 402, 1917, "die deutsch-türkische Vereinigung und deutsche Kulturbestrebungen in der Türkei".

³ Bu çalışmamız sırasında bizden yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU ve Doç. Dr. Dündar ALIKILIÇ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

kelimelerin Türkçeleri, Ferit Devellioğlu'nun; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat⁴'ından istifade edilerek parantez içinde verilmiştir.

Aşağıda transkripsiyonunu verdiğimiz Osmanlıca metin genel olarak beş bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde çeşmenin bulunduğu yer, tarihçesi ve kitabeleri ve tahribatları hakkında bilgiler içermektedir. İkinci bölümde çeşmenin cephe düzeni ve süsleme programı ile süslemede kullanılan motifler/figürler hakkında bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde ise bu tür tarihi eserleri bekleyen muhtemel tehlikelerden bahsedilerek korunması hususunda dilek ve temennilere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) Dördüncü Şube Müdürü Mehmet Ziya Bey tarafından çeşme ile ilgili yapılan mütalaa/değerlendirmeye yer verilmiştir. Bu değerlendirme de kendi içinde birkaç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Bereket Zade Çeşmesi'nin Osmanlı süsleme tarzının güzel bir örneği olduğu vurgulanarak, Osmanlı mimari süslemesinde bitkiler ve çiçeklerin yanında bazı meyve türlerinin de önemli bir yere sahip oldukları, bunların bezeme programında nasıl kullanıldıkları ifade edilerek, zaman zaman kullanılan bitki ve çiçeklerin temsil ettikleri his ve kavramlar hakkında da birtakım değerlendirmeler yapılmaktadır.

Son bölümde ise gençlere ve güzel sanat tutkunlarına, Osmanlı mimari sanatının bu gibi güzel eserlerini anlama ve korumalarına yönelik dilek ve temennilerde bulunmaktadır.

Bereket Zade Çeşmesi

Galata'da, Bank-i Osmanî pişkahında (önünde) kâin (bulunan) helezoni ve çirkin merdivenden tırmanarak çıkanlar bu merdivenin semt-i balasında (yukarısında) kâin (kurulmuş olan) garip (yabancı) ve sükkân (oturanlar) muhtelifül cins (çeşitli) mahalleye vasıl olunca incu (inci) gibi orada muhtefi (saklanan) bir eseri nefisi sanayi bulacaklarını ummazlar. Kuleye varmazdan evvel soldaki sokağa saparsanız (Saint-Pierre) Mektebi kapısının yanı başında kurumuş bir çeşmenin bir köşeye gömülmüş olduğunu görürsünüz.

Ne hüsnü (güzel) tesadüf! Fakat zamanın ve hele insanların ne kadar darbesine uğramış! Öyle olmakla beraber ona baktıkça nezaket ve zarafetini keşfedersiniz.

Bu çeşme Sultan Ahmed'inin ne ebadına ne de ziyetine maliktir. İrtifa (yüksekliği) takriben (yaklaşık olarak) dört, arzide 3,75 metredir. Lakin Bab-ı Humayun karşısındakinden dört sene sonra kâmilin termim (tamir) edildiği için şehrimizi bunca umumi çeşmelerle teçiz (donatmış) eylemiş olan o devr-i azimin bütün usulünü, hüsn-ü tab-ını (güzel damgasını), letafetini (hoşluk) âdeta icmal eylemektedir.

Bu çeşmenin tarihçesini bilmeyi mi arzu ediyorsunuz? Vesaikını (vesikalarını) kendi üstünde, yeşil bir zemin üzerine altın haruf (harfler) ile naht (oymak) eylemiş olduğu halde taşımaktadır. Fakat bu vesaikın (vesikaların/yazıların) (**Sayfa 2**) yegâne kusuru, çeşmenin ilk inşasından epeyce sonra vaz edilmiş (konulmuş) bulunmasıdır.

1260 tarihini havi olan (içeren) kitabe-i tahtaniyede (alttaki kitabede) iş bu çeşmenin Fatih hazretlerinin müezzini tarafından inşa edilmiş ve muahheren (sonradan) haraba yüz tutmasından naşi (dolayı) Sultan Mahmud hazretlerinin validelerinin himmet-i ali cenabaneleriyle tamir ve ihya olunmuş olduğunu bir şairin lisanıyla beyan olunmaktadır.

Tamirin icra olunduğunu 1145 tarihini havi bulunan (ihtiva eden) kitabe-i fevkaniye (yukarıdaki), mevzu bahis olan çeşmeyi Sultan Mahmud hazretlerinin valideleri termim (tamir) ettirmiş olduğunu tasdik ve teyit eylemektedir.

Tarz-ı tezyinatı, ezhar (çiçekler) ve esmardan (meyvalardan) muktebis (alınan) ve müzeyyinatı muhayyileden (hayalden) ibaret ise de çeşmenin hini (an) ikmalinde

⁴ Ferit Devellioğlu (1999). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.

(tamamlanmasında) bu ziynetlere (süslere) şedid (katı/sert) renkler katılmış ve hatta yıldız dahi konulmuş olduğundan, abidei mezkürenin (anılan eserin) vechesi (yüzü/cephesi) adeta fezanın (semanın) altına gayri mer-i (görünmeyen) ellerle gerilmiş bir kumaş-ı cazibedara (cazibeli) tahvil (çevirme) edilmiş idi. Bugün, ancak yapraklar üzerinde biraz renk kalmış ve saksı şekillerinde görülen bazı yıldızlı noktalar dahi bir mazi-i muhteşemi (muhteşem geçmiş) ihtar eylemekte bulunmuştur.

Çeşmeyi setr etmesi (örtmesi) lazım gelen sakf (çatı/dam) na bedid (görünmez) gibi biraz yukarıda ve yolun kenarında görülen hazinesi dahi yıkılmış olduğundan, cidaran-ı dahiliyesi (iç duvarları) bugün enzar-ı umumiye maruz (herkesin gözü önünde) bulunmaktadır.

Bu çeşmeye bakılınca evvel emirde (her şeyden evvel) nazar-ı dikkati (dikkat bakışı), Türk sanatının ve umumiyetle sanat-ı islamiyenin (İslam sanatının) bir hasse-i (husus/özel) mantıkiesini (mantık) celp etmek (dikkat çekmek) isterim ki o da aksam-ı fevkaniyeyi (üstteki kısımları) tezyin etmek ve daha ziyade mağruzu tahrip (tahribe maruz) olan tahtani (alttaki) kısımları boş bırakılmaktan ibarettir. Bu ise usul-ü tezyinde bir kanun olduğu gibi çeşmemizin şu misali dahi bunun esasını tasdik eylemektedir. Görülüyor ya, aşağıda ve sağ tarafta bir kısmı kırılmıştır.

Mustatil-ül şekl (dikdörtgen) olan çeşmemiz ufki (yatay) ve şakuli (düşey) muntikalara mümkün olduğu kadar gayri mütesavi (eşit olmayan) bir surette ve fakat muvazeneyi (dengeyi) muhafaza edecek bir tarzda taksim olunmuştur.

Yukarıda bulunan iki pervazdan birincisi pek nazik bir ziynetten (süsten) ibaret olduğu gibi altındaki dahi istalaktitli (stalaktitli-mukarnaslı) yapılmıştır. Aynı ziynetlere aşağıda ve yan taraflarda tesadüf olunursa da teferruatta bazı tadilat dahi müşahede olunur.

Mamafih (bununla beraber) derc eylediğimiz (yayınladığımız) fotoğrafın ebadı (boyutu) yakından bakan bir gözün mütemadiyen keşfinden telezzüz etmekte (tad almakta) olduğu bu fark ve tefavütleri (tezatlıkları) tecelli ettirmeye müsait değildir. Mesela bu ziynetler her ne kadar taksimat hususunda ve birde iki taraftaki çiçek saksılarının vaz-ı tertibinde (yerleştirilmesinde) ve keزالik (aynı şekilde) yukarıda meyve ile memlu olan (doldurulmuş) tabakların tarz-ı tersiminde (çizim şekli) mütenazır (simetrik/bakışık) gibi görünüyor ise de eşkâli mezkureyi (anılan suretler/şekilleri) naht eden (yontan) huruftkar (sanatkâr) iş bu teferruatın icrası esnasında biraz da kendi hissiyatına tabi olmuş ve bu sayede meydana getirdiği iş dahi bir satıh üzerine muttarid (sıralı/düzgün) ve yekdiğerine müşabih (benzer) bir surette dizili bulunan ve bu sebeple de bizlere külalden (çiçek demeti) başka bir şey bahşetmesi gayri mümkün olan aynı ziyneti bir milyon defa husule getirici bir makine veya kalbdeki bir bürudet (soğukluk) ve tamamı tamamına mutabakat gibi hususatu (hususlar) haiz (sahip) olmaktan masun (saklı) kalmıştır. Fi-l vaki (gerçekten) şu çeşmede bir çiçek saksısıyla onun karşısında bulunan arasında ve keزالik (aynı şekilde) çiçeklerle sap ve dalların ve yapraklarla bir de armut ve incir tabaklarının beyninde (arasında) müşabehet (benzerlik) mefkud (yok) ve bütün teferruatta ise bir tenevvü meşhuddur (çeşitlilik görülür).

Türk sanatının mahiyeti esasiyesi başlıca hatır-engiz (fikir koparan/keyif veren) olmaktadır. İşte mevzubahis olan çeşmenin tezyinatını da bu noktayı nazardan muhakeme etmeliyiz. Sanatkâr, bir çiçeğin tamamı tamamına kopyasını yapmak değil, belki onu tıpkı aslisini ifade etmek, o çiçeğin hatırasını ihya ettirmek istemiştir. Yani güllerin yaprakları birer birer yapılmış değildir. Zaten uzaktan bakanlar için bunda bir fayda dahi yoktur. Lakin bu çiçeğin ve yapraklarının mahiyeti asliyesi, yapılışı, saplarının istikameti gibi hususata (hususlara) o derece itina edilmiştir ki oradan geçen çöpçü bile ezharı mezkureye (söz konusu çiçeklere) bakınca yanılmaz da: "bunlar güldür" der.

Çeşmenin üst kısmında içi incir dolu - bu incirler ortadan yarıktır- iki tabak, her iki tarafta dahi armudi havi (armutlarla dolu) ayaklı birer yemiş tabağı yapılmıştır. Bütün bu şeylerin ne kadar basit ve zahmetsiz bir surette yapılıp yerli yerine konulduğunu anlayabilmek için işbu meyve ve çiçeklere yakından bakmalı.

Armudların sapı üzerine sanatkar esasen bir gayret-i müfrite-i ziynetkâri (aşırı süsleme) ilcasıyla (mecbur etme) bir takım çiçekler neş-vü nema (boy attırıp, büyütmüş) ettirmiş ise de kendisini bu babda maruz görebiliriz. Yukarı kısımlardaki çiçek demetleri, başlıca düğün çiçeği ile güllerden mürekkeptirler ki bunlar da zarif bir surette tersim edilmiş ve müsemmen-ül idlağ (sekiz köşeli) iskemleler üzerine ik-ad olunmuş (oturtulmuş) olan kâseler dâhiline mevzudurlar.

Kısmı tahtanideki (aşağı kısımdaki) çiçek demetlerinde ise yalnız kabartmalı vazolar içinde kökleşmiş güller mevcuttur.

Bunun altında da gözü dinlendirmek maksadıyla boş bırakılmış kısımlar müşahede olunur ki bunlar dahi adeta bir musikinin durak yerleri mesabesinde (derece).

Kısmı merkezinin tarafeyninde (iki yanında) kâin (bulunan) iki ufak hücre, dallardan ibaret bir takım tezyinat-ı zarife ile muhat (kuşatılmış) olan ve heyeti umumiyeyi pek ziyade ahenkdâr gösteren birer küçücük çeşmeyi musavverdirler (tasarlanmış). Gerek bu hücreler ve gerek bir musluğa havi olup keza girintili yapılmış bulunan kısmı merkezi, güneşin döndüğü esnada gölge ihdası (ortaya çıkarma) maksadıyla imal edilmişlerdir.

Merkezde dış dış tasniğ edilen (yapılan) bir pervaz “maşallah” kelimesinin etrafına dolaştırılmış olduğu gibi köşelerde dahi dallı çiçekli şekiller tersim (yapım/çizim) olunmuştur.

En aşağıda ve suyun evvelce aktığı musluğun etrafında iki güzel servi ağacı gayet ziynetkârane tasniğ edilmiş (yapılmış) ise de bunları gören çocuklar bile bu hususta aldanmazlar ve hangi cins ağaç olduklarını tamamı ile idrak ederler. Şu iki ağacı musluğun tarafeynine va’z etmek (koymak) fikri pek mesuddur: insan kendini bunların gölgesi altında ve çeşmenin latif çağılısını işitmekte olduğu halde tahayyül edebilir.

İşte yalnız şu bir iki resim, bütün bir kıt-ay-ı araziye (yeryüzü parçalarını) hatırlatır ve bizi de latif (güzel) manzaralar önüne nakleder ki bununla dahi ihtisas (duygulanma/hissetme) pek tamamdır. Çünkü maksat elde edilmiştir.

Hulasa, bu çeşme Garbın en büyük edvarı (devir) zarfında ihdas edilmiş (meydana getirilmiş) bu nevi inşaatın en garip tarzı tasvirine bile faik (üstünde) olacak derecede basit bir san’at, gayet sade bir üslup cihetleriyle (yön) şayanı tavsiyedir (tavsiyeye değer).

Bilhassa hüsnü (iyi) niyetle tesis edilmiş olması bizlerde hoş bir te’sir (etki) usule (meydana) getirir. Bu niyet ise onu inşa eden ve mukabilinde (karşılığında) de yalnız gelip geçenlerden bir tuhfe-i minnetdâri (güzel minnetdarlık) ve tahattura muntazır (hatırlanma beklenti) bulunan erbabı hasenatın sırf insani bir arzusudur.

Çeşme elveyim (bu gün) müşerref haraptır (viranedir). Bir düşmanı da sokakların tayini istikameti lüzumudur. Her halde ümit ederiz ki bulunduğu sokağı genişletmek icap edince abide-i mezkureyi (söz konusu anıt) tahkim etmekte ve bu suretle onu Osmanlıların asar-ı sanaiye ve insaniyetkârâneye olan temayülü fitriyelerine (tabiyeti) bir misal olmak üzere eslafa yadigâr bırakmakta terahi edilemez (geri durulmaz).

Maarif Nezareti dördüncü şube müdürü Mehmet Ziya Bey tarafından işbu çeşme münasebeti ile serd olunan (söylenen) mütalaat (düşünceler) ber-vech-i zir (aşağıda olduğu gibi) derç edilmiştir (yazılmıştır).

Bereket Zade Çeşmesi, Osmanlı tarz-ı tezyininde bir faslı mahsus nazarı firıb (göz aldatan/yanlış düşündüren) teşkil eden, “nebatat ve ezhar” (bitkiler ve çiçekler) manzume-i tezyinîyesinin (süsleme sisteminin) güzel, latif bir numunesidir.

Osmanlılar tezyinatlarında fasulye yapraklarını çokça kullanmışlardır. Bu yapraklarla dest-kar (iş/el işi) ve duvarlara sarılmakta olan fasulye dalları pek ziyade taklit ve tatbik edilmiştir.

Ezhar (çiçekler) ve nebatattan (bitkilerden) müteşekkil bu manzumeyi tezyinat (süsleme sistemi) bazen münferit ve bazen de mürekkep (bileşik) olur. Yani bir dal, bir meyve manzumeyi tezyiniyeyi (süsleme sistemini) teşkil ettiği halde, ekseriya meyveler, yapraklar nebatat karışık olur. Bu suretle heyet mecmuası (umumi görünüş) mücessem (cisimlenmiş) bir hadikanın (meyve bahçesinin) letafetini (güzelliğini) arz ve irae (gösterir) eder. Zaten Osmanlı mimarlarının vücuda getirdikleri müessir-i medeniye (etkili medeniyet) üzerindeki müzeyyatı (süslemeyi) ayrı ayrı tetkik (inceleme) etmekten ise heyeti mecmuasının (umumi görünüş) nefasetini tetkik ve tahlil etmek daha muvafıktır (uygundur).

Çünkü bazen her bir kısmın resmine münferiden nazar edildiği halde güzel bir manzara irae etmediği (göstermediği) halde heyeti mecmuası (umumi görünüş) fevkalade nefaset ve tenasüp (yakışma/uyum) ve imtizaç (kaynaşma) arz eder.

Mimar (İlyas Ali) bu nevi tezyinatın mucidi add (sayılma) ve itibar (farz etmek) olunabilir.

Osmanlı mimarlarının istimal ettikleri (kullandıkları) meyveler içinde (nar) birinci derecede olup bu da birçok tadilattan sonra bir çiçek şeklini almıştır. Hatta nar bazen karpuzla benzer bir şekil almıştır. Çünkü yaprakları başka bir şekilde olduğundan, bu hal bilahare tarz-ı tezyininde (süsleme tarzında) muhtelit (karışık/karma) resimlerin zuhuruna badi (sebebe/başlangıç) olmuştur.

Osmanlı mimarlarının sonraları tezyinatta en ziyade kullandıkları düğün çiçeği ve kadife çiçeğidir. Eski tezyinatta bu iki nevi (tür) çiçeğin kesretle (çoklukla) kullanıldığı görülmekte ise de düğün çiçeğinin tezyinatı mimaride mütezayiden (artarak) kesbi ehemmiyet etmesi (önem kazanması) Sultan Ahmed-i Salisin devri saltanatında görülmüştür. Bu devrede bu çiçek fasulye tezyinatı yerine kaim olmuştur.

O tarihte düğün çiçeği fasulyeye tercih edilmiş ve vücuda getirilen mebâninin (binaların) başlıca kısımları bununla tezyin edilmiştir. Bunun en güzel numunesi Bab-ı Humayun önündeki Sultan Ahmed Sebili letafet (güzellik) pirâsıdır (süsleyicidir).

Eski Osmanlı mimarlarının fasulyeyi, tezyinatta çokça istiğmal etmeleri (kullanmaları), bunun tezyinatı mimarının her nevine (türüne/çeşidine) muvafık (uygun) gelmesidir. Bu nebatın (bitkinin) dalları gayet nazik olup sarılmaya meyyal (meyilli) olduğundan tezyinatta taklide pek muvafıktır (uygundur). Düğün çiçeği ise kısa ve düz olduğundan taklide münasip gelmez.

Osmanlı mimarları, bilhassa çeşmelerde bu ve sair (diğer) nebatatı kabartılı olarak ve ekseriya demet şeklinde pek mahirane bir surette kullanıp yekdiğerine (öbür tarafa) karışık bir halde istiğmal etmemişlerdir (kullanmamışlardır).

Hulasa-i kelim Osmanlı tezyinatı mimarisinde fasulye, nar, düğün ve kadife çiçekleri ile gül, yasemin ve lale bilhassa zikir ve takdire şayan olup hele fasulye ile kadife çiçeğinin istimalinde (kullanımında) büyük bir maharet ve zevk-ı bedi'a perveri (hoş bir beğeni) göstermişlerdir.

Bu usul-i tezyin, Mimar İlyas Ali'den sonraki usul-i mimaride pek ziyade cari olduğu (görülme/cereyan etmek) gibi İraniler dahi çokça istimal etmişlerdir (kullanmışlardır).

Mevzuumuz olan Kule Kapısı'nda Bereket Zade Çeşmesi yukarıdan beri ta'dad ettiğim (saydığım) manzumâtı tezyiniyenin (güzel bezemenin) kâffesini camidir (hepsini kapsar) ve cephesinin heyeti mecmuası (tamamı) son derece letafet pirâdır (güzel süsleyicidir). Tarihi

insandan birçok seneler mürur eylemiş (geçmiş) olduğu halde nefaseti mimâriyesini (nefis mimarisini) hala muhafaza etmektedir.

Hele yukarıdaki kitabenin üstünde ayaklı sepetler içindeki meyvelerle tarafeyninde (iki tarafında) sekizer ayaklı kar-ı kadim (eski iş) sehpalı üzerine ve şeklen latif kaplar derununda (içinde) bulunan manzumeyi ezhar (çiçekler sistemi/takımı/dizini) ve nebatat (bitkiler) pek sanatkârane işlenmiş, asıl musluğun bala (yukarı) ve etrafında ve çift kurnaların cidar (duvar) ve balasında (yukarısında) görülen şukufe (süslemeye sırf çiçek motiflerine dayanan bir tarz) ve ezhar (çiçekler) ve demet demet nebatatın (bitkilerin) ve bilhassa şarkın timsal zarafeti (zarafet temsili/simgesi) olan servi kabartmalarının naht (yontma/oyma) ve tasvirinde ve tabiatta olduğu gibi bütün incelikleriyle irae (gösterme) ve tecsiminde (gösteriminde) mimar beday-ı perverinin (sanatkârın) gösterdiği maharet daha doğrusu hissi ali-i terakki cuyânesi (gelişmişliği arayan yüce duygu) her türlü sitayişin (övgünün) fevkinde (üstünde) bir mahiyeti güzideye haiz olup yalnız bu çeşme, Osmanlı ve İslam mimarlarının zevk-i mehâsin perverilerin (büyüleyici güzellik zevki/hazı) ebedi ve muhteşem bir abideyi fâhiresini (övgüsünü) teşkil ve temsil eder. İstikbali vatan olan gençlerimizden ve bil umum sanayi nefise meftunlarından (tutkunlarından) memul (beklenen) ve mercu'dur (rica olunur) ki, bu çeşme-i dilârâyı (gönül alan çeşmeyi) alıcı gözle ziyaret edip Osmanlıların edvar-ı salife (geçmiş asırlara) nasıl dur-daneler (inci taneleri) vücuda getirmiş olduklarını seve seve anlasınlar ve bedayi-i (eşi benzeri olmayan) Osmaniye'nin muhafaza ve idame-i (devamı) şeref ve ma'muriyetleri (imar edilmeleri) hususunda kendilerini şiddetle alakadar görsünler.

Ek Kaynaklar: 1-16; P.A. A.A. (Politisches Archiv des Auswärtigen Amts) Konstantinopel 402, 1917, "Die Deutsch-Dürkische Vereinigung und Deutsche Kulturbestrebungen in der Türkei".

KAYNAKÇA

BARIŞTA, H. Örcün (1989). İstanbul Çeşmeleri-Bereketzade Çeşmesi, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1999). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara: Aydın Kitapevi yayınları.

EYİCE, Semavi (2003). "İstanbul Şehri Muhipleri Cemiyeti", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 4, s. 236.

ÖDEKAN, Ayla (2003). "Bereketzade Çeşmesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 156.

PA.AA. (Politisches Archiv des Auswärtigen Amts) Konstantinopel 402, 1917.

Fotoğraf ve Ekler

Foto 1: Bereket Zade Çeşmesi (2013) (Foto: E. Y. YAVUZ)

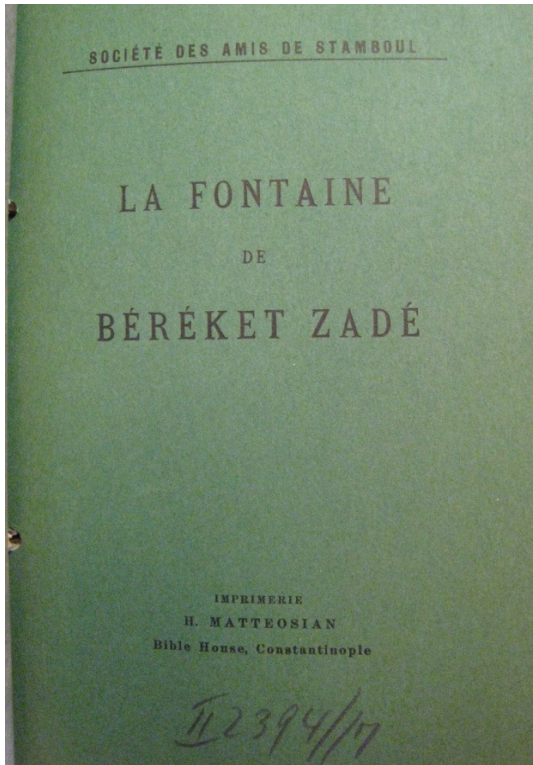

Ek 1

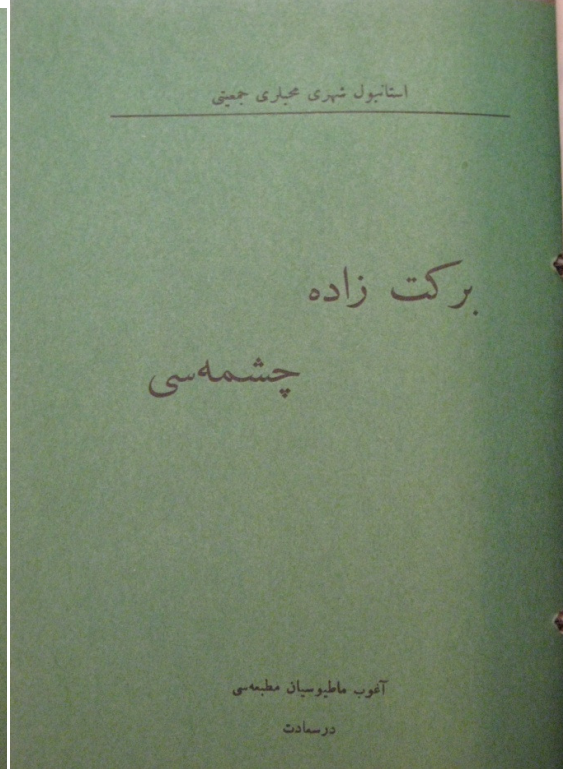

Ek 2

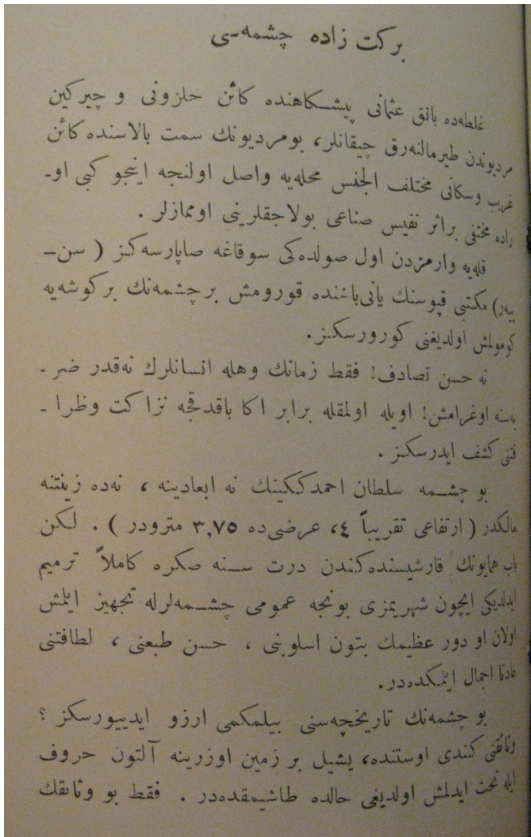

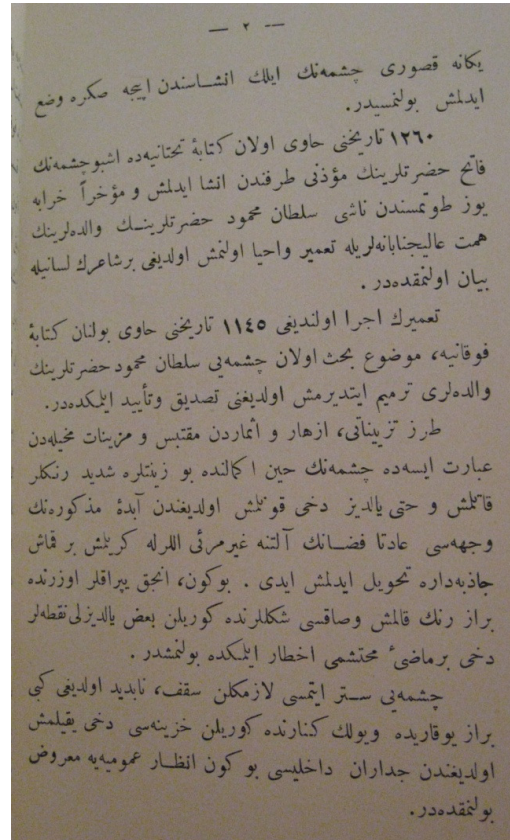
Ek 3: Onarım Öncesi Hali

Ek 4: Onarım Sonrası Hali

Ek 5: s. 1

Ek 6: s. 2

- ۳ -

حسیاته تابع اولش و بو سایه‌ده میدانه کتردیگی ایش دخی برسطح اوزرینه مطرد و یکدیگرینه مشابه بر صورتده دیزلی بولان و بو سببه‌ده بزله کلاندن بشقه برشی بخش ایتمی غیرممکن اولان عین زینتی بر میلیون دفعه حصوله کتیریجی بر ماکنه ویا قابله‌کی برودت و تمامی تامنه مطابقت کی خصوصاتی حائر اولمقدن مصون قالمشدر . فی الواقع شوچشمه‌ده بر چیچک صاقسیرینه انک قارشینده بولنای آراسنده، و کذلک چیچکله صاب ودالدرک و پیراقرله برده آرمود و اینجیر طباقلرینک پینده مشاهبت مفقود و بتون تفرعاده ایسه بر تنوع مشهوددر .

ترك صناعتك ماهيت اساسی می باشلیجه خاطر انکیز اولمقدر . ایشته موضوع بحث اولان چشمه‌نک زینتاتی‌ده بو نقطه نظرندن محاکمه ایجلی بز . صناعتکار . بر چیچک تمامی تامنه قو . بیه‌سی یا بقی دکل ، بلکه اونک طبع اصلیسینی افاده ایتمک ، او چیچکک خاطره‌سی احیا ایندیرمک ایستمشدر . یعنی کلرک پیراقرلی بر بررر یایش دکلدر . ذاتاً اوزاقدن باقائلر ایچون بونده بر فائده دخی یوقدر . لکن بو چیچکک و پیراقرلرینک ماهیت اصله‌سی ، یایشی ، صابلرینک استقامتی کی خصوصاته او درجه اعتنا ایلمشدرکه اورادن کچن چوچی بیله ازهار مذکوره‌یه باقچه یا کلمازده : « بونلر کلدرد » دیر .

چشمه‌نک اوست قسمنده ایچی اینجیر طولو — بو اینجیرل اورته‌دن یاریقدر — ایکی طباق ، هر ایکی طرفده دخی آرمودی

Ek 7: s. 3

- ۴ -

بو چشمه‌یه باقینجه اول امرده نظر دقتی ، ترك صناعتك و عومیتله صنعت اسلامیه‌نک برخاصه منطقیه‌سنه جلب ایتمک ایسترم که اوده اقسام فوقانییه‌ی ترین ایتمک ودها زیاده معروض تخرب اولان تختانی قسملری بوش براققدن عبارتدر . بو ایسه اصول ترینده بر قانون اولدینی کی چشمه‌منک شو مثالی دخی بونک انسانی تصدیق ایلمکده‌در : کوریلوریا ، اشاغیده و صاغ طرفده برقی قیرلشدر .

مستطیل الشكل اولان چشمه‌منر ، افقی و شاقولی منطقه‌لره یکن اولدینی قدر غیرمتساوی بر صورتده و فقط موازنه‌یی محافظه ایدجک بر طرزده تقسیم اولمشدر .

یوقاریده بولان ایکی پروازدن برنجیسی یک نازک بر زینتدن عبارت اولدینی کی آتنده‌کی دخی استلاقتیلی یایشدر ، عین زینتاره لئانیده و یان طرفده تصادف اولورسه‌ده تفرعاده بعضی تبدیلات دخی مشاهده اولنور .

معافه درج ایلمکدن فطوغرافیک ابعادی یقیندن باقان بر کوزک متناوباً کشفندن تلذذ ایتمکده اولدینی بو فرق و تفاوتلری تجلی ایندیرمکه مساعد دکلدر . مثلاً بوزینتلر هر قدر قسبان خصوصتده ، و برده ایکی طرفده‌کی چیچک صاقسیرلرینک وضع و زینتده و کذلک یوقاریده میوه ایله مخلو اولان طباقلرک طرز زینتینده متناظر کی کورنیور ایسه‌ده اشکال مذکورده‌ی تخت این حرفتکار اشو تفرعاتک اجرایی انساننده برارده کندی

Ek 8: s. 4

- ۵ -

حوای آتانی برریش طبعی یایشدر . بوتون بو شیلرک تقدیر بسط و زحمتن بر صورتده یاییلوب برلی برینه قونلرینی اکلابه بیلک ایچون اشبو میوه و چیچکله یقیندن باقی .

آرمودلرک صابی اوزرینه صنعتکار اساساً بر غیرت مفرطه زینتکاری الجاسیه برطاق چیچکله نشو و نما ایندیرمش ایسه‌ده کنده‌یی یویاده معذور کوره‌ییلورز . یوقاری قسملرده‌کی چیچک بونلری ، باشلیجه دوکون چیچکی ایله کلردن مرکبدرلرکه بونلرده طریف بر صورتده ترسیم ایلمش و مشمن الاضلاع لکه‌هلر اوزرینه افعاد اولمش اولان کاسلر داخله‌موضوعدرلر .

قنم تختایده‌کی چیچک دمترنده ایسه یالکز قبارتمه‌لی رازولر اینجده کولکشش کلر موجوددر .

بونک آتنده‌ده کوزی دیکلندیرمک مقصدیه بوش براقلمش قسملر مشاهده اولنورکه بونلر دخی عادتاً بر موسیقینک طوراق براری مابهنه‌در .

قنم مرکزینک طرفینده کاش ایکی اوفق حجره ، داللردن عبارت برطاق زینتات طریفه ایله محاط اولان و هیئت عمومی‌ی بشازیده آهنکدار کوسترین برر کوچوک چشمه‌یی مصوردرلر . کرک بو حجره‌لر و کرک بر موصلتی حوی اولوب کذا کریشیل یایش بولان قنم مرکزی ، کونشک دوندیکی آتنده کولکه احداتی مقصدیه اعمال ایلمشدرلر .

مرکزده دیش دیش تصنیع اییلدن بر پرواز « ماشاءالله »

Ek 9: s. 5

- ۶ -

کله‌سنگ اطرافه طولاشدرلمش اولدینی کی گوشه‌لرده دخی داللی چیچکلی شکلر ترسیم اولمشدر .

اک اشاغیده و صویک اولجه قدیمی موصلفک اطرافنده ایکی کوزل سروی اغاجی غایت زینتکارانه تصنیع ایلمش ایسه‌ده بونلری کورن چوچکلر بیله بو خصوصه‌ده الدامازلروهاکی جنس اغاج اولدقلمش تمامیله ادرانک ایدرلر . شو ایکی اغاجی موصلفک طرفته وضع ایتمک فکری یک مسعوددر : انسان کنده‌یی بونلرک کولکسی آتنده و چشمه‌نک لطیف چاغلدیرسینی ایتمکده اولدینی حالده تحیل ایده‌ییلور .

ایشته یالکز شو بر ایکی رسم ، بتون بر قطعه‌ی اراضی‌ی خا . طرلاندیرر و بزیده لطیف منظره‌لر اوکنه نقل ایدرکه بونکه دخی احتیاس یک تمامدر چونکه مقصد الهه ایلمشدر .

خلاصه ، بو چشمه غریبک اک بیوک ادواری طرفنده احداث ایلمش بو نوع انشاء تک اک غریب طرز تصویرینه بیله فائق اوله جق درجه‌ده بسط برصناعت ، غایت ساده براسلوب جهنریله شایان توصیه‌در .

بالخاصه حسن نیتله تأسیس ایلمش اولسی بزردده خوش برتأثیر حصوله کتیرر . بو نیت ایسه انی انشا ایدن و مقابلنده‌ده یالکز کلوب کچلردن بر تحفه‌ی متنداری و تحظره منتظر بولان ارباب حسناک صرف انسانی بر ارزوسیدر .

چشمه الیوم مشرف خرابدر . بردشمنده سواقلرک تعیین

Ek 10: s. 6

— ۷ —

چونکه بعضاً هر بر قسمك رسمه منفرداً نظر اولديكي حاليه كوزل بر منظره ارائه ايتديكي حاليه هيئت مجموعهي فوق العاده نفاست و تناسب و امتزاج عرض ايدر .

معمار (الياس علي) بو نوع تزئيناتك موجدي عد و اعتبار اوله بيلور .

عثماني معمارلرينك استعمال ايتديكلري ميوله اينجده (نار) برنجي درجهده اولوب بوده بر چوق تعديلاتدن سوكره بر چيچك شكلي آلمشدر . حتى نار بعضاً قارپوزه بگزر بر شكلي آلمشدر . چونكه ياراقلري بشقه بر شكلده اولديغندن ، بو حال بالاخره طرز تزئينده مختلط رسملك ظهورينه بادي اولمشدر .

عثماني معمارلرينك سوكره لري تزئينانده لك زياده قوللانديلري دوكون چيچكي وقديفه چيچكي در . اسكي تزئينانده بو ايكي نوع چيچكك كترله قوللانديلي كورلمكده ايسه ده دوكون چيچكك تزئينات معماريهده مترايداً كسب اهميت ايتسي سلطان احمد خان ثالث دور سلطنتده كورلمشدر . بو دوره بو چيچك فضوليّه تزئيناتي يرينه قائم اولمشدر .

اوتار اينجده دوكون چيچكي فضوليّه به ترجيح ايدلش و وجوده كيتيرلان مبانينك باشلوجه قسملري بونكه تزئين ايدلمشدر . بونكلك كوزل نمونه سي باب هايون او كنده كي سلطان احمد سييل لطافت پير ايسيدر . اسكي عثماني معمارلرينك فضوليّه بي ، تزئينانده چوڭجه استعمال ايتلري ، بونك تزئينات معماريه نك هر نوعه موافق

Ek 11: s. 7

— ۸ —

استفاني زويميدر . هر حالده اميد ايدرزكه بولديهي سوافي كيتيلنك ايجاب ايدنجه آيدنه مذكورهي تحكيم ايشمكده و بو سورهه اتي عثمانليرك آثار صناعيه و انسايشكارانه اولان نمايل فطريته بر مثال اولوق اوزره اسلافه يادكار بر افقده تراخي ايدلز .

. . .

معارف نظاري دردنجي شعبه منبري عهد ضيا بك طرفدن اشبو جنبه مناسبتيه سرد اولنان معاملات بروجه زير درج ايدلمشدر :

بركت زاده چشمه سي ، عثمانلي طرز تزئينده بر فصل مخصوص نظر قرب تشكيل ايدن « نباتات و ازهار » منظومه تزئيناتك كوزل ، لطيف بر نمونه سيدر .

عثماني تزئيناتلر نده فضوليّه ياراقلري چوڭجه قوللانمشدر . بو ياراقله دستلر و ديوارلره صافلمده اولان فضوليّه داللري بك زنده تقليد و تطبيق ايدلمشدر .

ازهار و نباتاتدن مشكل بو منظومه تزئينات بعضاً منفرد و بعضاً مركب اولور يعني بر دال ، بر ميوه منظومه تزئيناتي تشكيل ايتديكي حاليه ، اكثر يا ميوله ، ياراقلر نباتات قارشيق اولور بو سورهه هيئت مجموعهي مجسم بر حديقه نك لطافت عرض و ارائه ايدر . ذاتاً عثماني معمارلرينك وجوده كيتيرديكاري مآثر منديه اوزر نده كي مزيناتي آيري آيري تدقيق ايتكندن ايسه هيئت مجموعهنك نفاستي تدقيق و تحليل ايتك ده موافقهده .

Ek 12: s. 8

— ۹ —

كيسيدر . بو نباتك داللري غايت نازك اولوب صافلمه مبال اولد . بندن تزئينانده تقليده بك موافقهده .

دوكون چيچكي ايسه قيصه و دوز اولديغندن تقليده منسا .

س كتر .

عثماني معمارلري ، بالخاصه چشمه لرده بو وسائر نباتاتي قازيل اوله رق و اكثر يا دمت شكلنده بك ماهرانه بر صورتده قوللانوب يكديكيرينه قارشيق بر حالده استعمال ايتمشلردر .

خلاصه كلام عثماني تزئينات معماريه سنده فضوليّه ، نار دوكون وقديفه چيچكلره كل ، ياسمين و لاله بالخاصه ذكر و تقديره شايد اولوب هله فضوليّه ايه قديفه چيچكك استعمالنده بيوك بر مهارت و ذوق بديعه پروري كوستر مشلردر .

بو اصول تزئين ، معمار الياس علي دن سوكره كي اصول معماريه بك زياده جاري اولديني كي ايراني لر دخي چوڭجه استعمال ايتمشلردر .

موضوعز اولان قبه قپوسنده بركت زاده چشمه سي يوقرودن بري تعداد ايتديكم منظومات تزئينه نك كافه سي جامعدر و جهانسك هيئت مجموعهي صوك درجه لطافت پيرادر . تاريخ انسايشدن بر چوق سنه لر مرور ايلش اولديني حاليه نفاست معماريه سي حالا محافظه ايتمكده در .

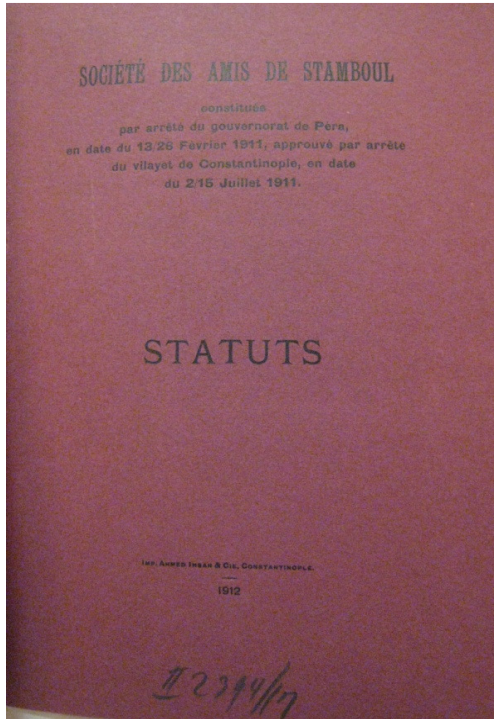
هله يوقاروسنده كي كناه نك اوستنده اياقلي سبتلر اينجده كي بولرله طرفينده سگزر اياقلي كار قديم سهپلر اوزرينه و شكلا

Ek 13: s. 9

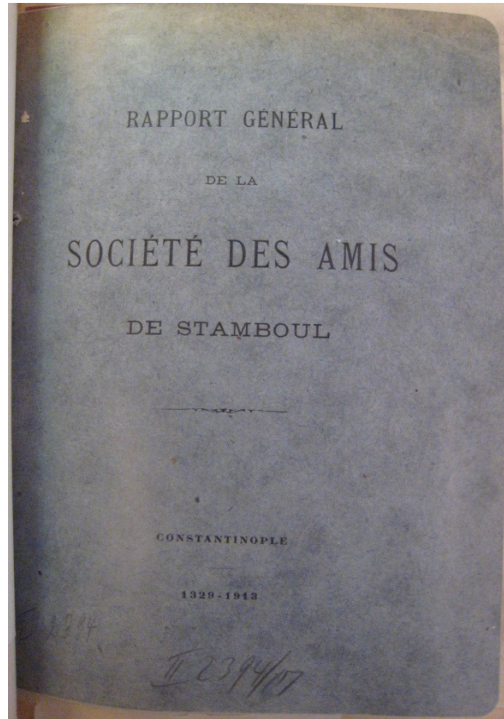
— ۱۰ —

لطيف قابلدرو سنده بولنان منظومه ازهار و نباتات بك صنعكارانه ايشلمش ، اصل موصلقك بالا و اطرافنده و چفت قورنه لرك جدار و بالاسنده كوريلان شكوفه و ازهار و دمت نباتاتك ، و بالخاصه شرفك شمال ظرافتي اولان سروى قبارمه لرينك نحت و تصوير نده و طبيعتده اولديني كي بتون اينجه لكلر به ارائه و تجسيمنده معمار بدايع پرورينك كوسترديكي مهارت ده طوغر يسي حس عالي ترقيجويانه سي هر درلو ستايشك فوقنده بر ماهيت كرده ني حائر اولوب يالكر بو چشمه ، عثمانلي و اسلام معمارلرينك ذوق محاسن پروريلرينك ابدى و محتشم بر آيدنه فاخره سي تشكيل و تمثيل ايدر . استقبال وطن اولان كنجلر مزدن و بالعموم صنايع نيفسه مقتونلر ندين مأمول و مرجودر كه ، بو چشمه دلارايي آلبجي كوزيله زيارت ايدوب عثمانلي لرك ادوار سالفه ده نصل در دانه لر وجوده كتورمش اولدق لريني سوه سوه آ كلاسونلر ، و بدايع عثمانيه نك محافظه و ادامه شرف و معموريتلري خصوصنده كندبلريني شده علاقه دار كورسونلر .

Ek 14: s. 10

Ek 15

Ek 16